

Ljubo Jurčić*

Nenad Starc**

TRANZICIJA, TRŽIŠTE I DEMOKRACIJA: DJELO I ŽIVOT DRAGOMIRA VOJNIĆA***

Duboki trag je ostao za 2020. godinom. Otišla je s bolestima i potresima, a na kraju nas ostavila i s uspomenom koja će dugo zacjeljivati. Otišao je Dragomir Vojnić, prof. emeritus, dr. sc., cijenjeni znanstvenik, istaknuti hrvatski ekonomist, posljednji direktor Ekonomskog instituta, profesor Ekonomskog fakulteta, suradni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, mentor mnogima. Nabrajati je bolno, jer bio je i iznimna osoba, dobar, mnogima i najbolji prijatelj, izuzetan voditelj doktoranada i znanstvenih projekata, jedan od osnivača ovog časopisa, autor 12 knjiga čija su predavanja slušali na fakultetima i skupovima na tri kontinenta, čovjek čiji životopis je i priča o burnim vremenima i razvoju jednog sustava, i društvenog i ekonomskog, čijem je razvoju doprinio, a na kraju svjedočio i njegovu padu.

Rođen je 31. prosinca 1924. godine u Gaju kod Kovina u Banatu, u obitelji doseljenoj iz Ližnjana u Istri. Umro je u Zagrebu 23.12.2020. godine. Opus koji je dopunjavao i u svojim poznim godinama nije lako popisati jer nije samo istraživao, pisao i predavao. Kasnih četrdesetih, još za studija na tek zasnovanom Ekonomskom fakultetu, opredijelio se i za djelovanje, uvjeren da ekonomist mora utjecati na ekonomiju kojom se bavi i da se treba uključiti u upravljanje proizvodnjom, raspodjelom, ulaganjima. Vrijeme je udarničko i s tako nečim se svi slažu, ali usred prašine gradilišta malo tko vidi širu sliku, strukturu gospodarstva i što je rast, a što dugoročni razvoj. Dragomir Vojnić spadao je u te malobrojne i

---

* Lj. Jurčić, dr. sc., redovni profesor u trajnom zvanju, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet (e-mail:ljurcic@efzg.hr).

** N. Starc, dr. sc. znanstveni savjetnik, Ekonomski institut Zagreb (e-mail: nstarc@eizg.hr).

*** Ovaj rad je nastao nastavno na Jurčić, Lj. (2005). Ekonomski razvitak, investicije, fiksni kapital i ekonomija i politika tranzicije, Ekonomski pregled, Vol. 56 No. 5-6, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=999, str. 347-373. Dijelovi teksta preuzeti su, dopunjeni novim podacima i prilagođeni svrsi rada in memoriam.

ostao među njima do kraja. Uz studij, od 1948. do 1951. bio je načelnik odjela u Ministarstvu znanosti NR Hrvatske. Po diplomiranju, početkom 1952., našao se u skupini ekonomista koji su u Zagrebu obnovili zamrli Ekonomski institut. Pod tim krovom dao se na posao, doktorirao 1967. i do mirovine i nakon nje, sve do kraja, istraživao, pisao, mentorirao, djelovao, utjecao na razvojnu politiku, kreirao ju. Početkom 1973. izabran je za direktora Ekonomskog instituta, Zagreb, i ostao na tom položaju dvadeset godina. Te godine stekao je i zvanje redovitog profesora Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Teško je iz dugog i bogatog života izdvajati ono najvažnije. Koliko god, međutim, bili selektivni ne možemo biti kratki jer je prve tragove ostavio već kao mladi znanstvenik. Već 1957. objavljuje u "Ekonomskom pregledu" članak "Investicije u NRH od 1947. do 1955." i prvi u nas upozorava na probleme razlika između amortizacije i zamjene. Već tada je uočio da se akumulacija fiksnog kapitala ne može konzistentno odrediti na osnovi dviju, klasičnih, makroekonomskih kategorija, investicija u bruto i neto izrazu, već da treba uvesti treću kategoriju, nove investicije. Time je bačeno novo svjetlo na probleme troškova fiksnog kapitala u dinamičnoj privredi, jer je u tim uvjetima amortizacija veća od zamjene.

Godinu 1957/58 proveo je na studijskom boravku u Velikoj Britaniji na London School of Economics proučavajući problem investicija i ekonomskog razvoja. Uočio je i da se Evseyu Domaru koji je istraživao istu temu potkrao previd: ostajući u okvirima dviju makroekonomskih kategorija ograničio se na redefiniciju neto investicija i tako dio problema ostavio otvorenim. Na to ga je i upozorio za Domarovog boravka u Zagrebu, a raspravi se pridružio i Branko Horvat koji se u to vrijeme bavio problemom amortiziranog multiplikatora. Rasprava je nastavljena u SAD 1968. kad je kao gostujući profesor, bio Domarov gost na University of California, Berkeley. U to vrijeme Dragomir je završio knjigu „Investicije i ekonomski rast“ koja je objavljena 1970. Prepričavalo se kako mu je Domar rekao da bi tako cjelovita teorijska razrada investicija i ekonomskog razvoja plijenila više pozornosti da je stigla iz neke velike zapadne zemlje. Domar nas je time podsjetio i na raspravu o demografskim investicijama i ekonomskom razvoju koju su 1950-ih pokrenuli ali ne i dovršili Colin Clark i Simon Kuznets. Istražujući u maloj istočnoj zemlji, raspravu je zaokružio Dragomir Vojnić 1960. godine u knjizi „Investicije na području Jugoslavije 1947-1958“.

O demografskim investicijama predavao i na prvom postdiplomskom studiju Ekonomskog fakulteta, Zagreb početkom šezdesetih godina. U bivšoj državi, zemlji divergentnih demografskih kretanja, bilo je teško voditi aktivnu demografsku politiku pa takve teme nisu bile u prvom planu. Zanimljive su bile uglavnom ekonomistima iz manje razvijenih područja. Neki od njih, posebno Kosovari, prijavljivali su kod Vojnića magistarske i doktorske disertacije s temom demografskih investicija. Koristi su imali i mladi ekonomisti - znanstvenici iz NR Kine koji su

sedamdesetih i osamdesetih godina bili na studijskom boravku na Ekonomskom fakultetu i u Ekonomskom institutu u Zagrebu. Teorijom i metodom demografskih investicija koristili su se kao osnovom planiranja obitelji. Kompleks demografskih investicija Vojnić je cjelovito razradio u knjigama “Investicije i ekonomski razvoj” i “Investicije u fiksne fondove Jugoslavije” koje je objavio 1970.

Dugoročna znanstvena istraživanja u Ekonomskom institutu u to vrijeme su bila usmjerena na dva osnovna područja: makroekonomiju i mikroekonomiju. Proučavao se ekonomski razvoj, ekonomski sustav, investicije, fiksni kapital, kompleks amortizacije i zamjene kao troškova fiksnog kapitala, kvantitativne metode ekonomske analize, a posebno ekonomija i politika tranzicije. Prošlog stoljeća tamo je stasao niz istaknutih znanstvenika. Dragomir se isticao, ali sjećamo se i Ive Vinskog, Rikarda Langa, Mije Sekulića, Drage Gorupića, Marijana Korošića, Gorazda Nikića i Ivana Krešića jednog od osnivača Ekonomskog instituta, Zagreb daleke 1939. godine.

Govoriti o problemima ekonomskog razvoja, investicija, amortizacije i zamjene i troškova fiksnog kapitala i o problemima reforme i ekonomije i politike tranzicije, gotovo i nije moguće bez spominjanja radova Dragomira Vojnića. I pored toga što je reformski djelovao i kao angažirani društveni radnik, najveći dio njegovih znanstveno-istraživačkih ambicija i ostvarenja ostao je povezan s Ekonomskim institutom, Zagreb, a znanstveno-nastavnih s Ekonomskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu. Usto je od 1977. do 2007. bio glavni i odgovorni urednik međunarodnog časopisa Hrvatskog društva ekonomista, *Ekonomski pregled*. U časopisu je ostao kao počasni, glavni urednik.

Ekonomski institut, Zagreb je od samoga početka svoga djelovanja bio reformski orijentiran. Razvoj sustava samoupravljanja isticao je, po prirodi stvari, u prvi plan probleme tržišta i toga su na Institutu svi bili svjesni. Vojnić je svoj studijski boravak na London School of Economics stoga posvetio istraživanju tržišta u kapitalističkom gospodarstvu, i pitanju kako reformirati socijalističko gospodarstvo i ostvariti funkcionalno tržište u uvjetima društvenog vlasništva i samoupravljanja. U tom pogledu su bili popularni kritički radovi Oskara Langea i Abbe Lerner (izdvojimo Lernerovu poznatu knjigu “*Economics of Control*”). Obojica su bili lijevo orijentirani ali ne i režimski znanstvenici, a njihov kritički pristup je pomogao Vojniću da produbi promišljanja o međuovisnostima tržišta, ekonomske efikasnosti i političke demokratičnosti. Nešto kasnije, u Berkeleyu i puno kasnije na Florida State University, imao je prilike razgovarati o tome s Abom Lernerom s kojim se i prijateljski.

Ekonomski institut, Zagreb u svojoj je reformskoj orijentaciji posvetio puno pažnje međunarodnoj znanstvenoj suradnji. Tada već direktor, Vojnić je potaknuo, uspostavio i dugo održavao suradnju s tri institucije slične orijentacije. To su bili Bečki institut za komparativne ekonomske (međunarodne) studije, Institut za istra-

živanje međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa Akademije znanosti SSSR (poslije 1990. Ruske akademije znanosti) u Moskvi i Centar za jugoslavensko-američke studije na Florida State University Tallahassee u SAD. U Bečkom institutu Vojnić je niz godina bio u Međunarodnom odboru za koordinaciju velikih međunarodnih projekata s područja reforme i tranzicije. U Moskovskom je institutu više godina koordinirao zajedničke projekte zajedno s akademikom Olegom Bogomolovim, direktorom Instituta i savjetnikom Gorbačova. Niz godina bio je predsjednik Zajedničkog savjeta Centra Državnog sveučilišta Floride. Direktor Centra bio je poznati američki monetarist, prof. George Macesich. Izdavali su i svoj časopis "Proceedings and Reports". U suradnji s tim institucijama nastali su Vojnićevi radovi objavljeni u knjigama izdavača Macmillan, London, PRAEGER, New York, i u časopisu "Proceedings and Reports", Sveučilišta Florida, Tallahassee. Neki radovi objavljeni su u izdanju Ruske akademije znanosti i u drugim ruskim časopisima i publikacijama. George Macesich i Dragomir Vojnić na početku devedesetih godina 20. stoljeća počeli su pisati knjigu "Tranzicija i tržišna demokracija". Prekinuo ih je rat.

Godine 1962. postao je članom Savezne komisije za paritet dinara. Komisija na čelu s Kirom Gligorovom imala je zadaću pripremati polazne osnove velike društveno-ekonomske reforme koja se počela provoditi 1965. godine. Osnovna zadaća reforme bila je otvaranje prema svijetu pa je paritet dinara bio u prvom planu. Početkom 1972. Vojnić je izabran za predsjednika Saveznog ekonomskog savjeta. Godine 1983. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti prihvatila ga je kao člana suradnika. Članstvo je nastavio i u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Radio je i na pripremi konfederalnog Ustava iz godine 1974.

Početkom osamdesetih tadašnji predsjednik Sergej Kraigher pozvao je Vojnića da kao zamjenik Kire Gligorova koordinira rad na Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije. Tako je postao kreatorom Polaznih osnova programa koji je bio svojevrsan nastavak reformskih osnova iz 1965. godine. Predložen je model otvorene privrede i stvaranje uvjeta za opću pluralizaciju i demokratizaciju. Uvjeti za to stvoreni su koncem osamdesetih. U tom kontekstu, posebnu ulogu imao je sastanak istaknutih ekonomista i vodećih političara (na čelu s Antom Markovićem i Štefanom Korošecom, sekretarom CK SKJ) koji je koncem 1988. održan u Ekonomskom institutu, Zagreb. Korošec i Vojnić koji je bio i direktor Instituta i predsjednik Saveznog ekonomskog savjeta izložili su platformu za V. konferenciju SKJ koja je trebala dati zeleno svjetlo za opću pluralizaciju i demokratizaciju, što se i dogodilo. To je bio završetak Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije i početak tranzicije.

U to vrijeme, napisao je tri knjige. U prvoj, "Ekonomska stabilizacija i društvena reprodukcija (1983) obrađuje teorijske i primijenjene ekonomske probleme ostvarivanja prve, početne faze Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije.

U drugoj, naslovljenoj “Ekonomska stabilizacija i ekonomska kriza” (1986) bavi se povijesnim oblikom djelovanja zakona vrijednosti i višegodišnjim sporenjem tzv. “dohodaša”, koji su u središte stavljali dohodak i “profitaša”, koji su u središte stavljali profit. Vojnić je kao teorijsku osnovu ponudio kategoriju “ravnotežnog dohotka”. Ustvrdio je da je u procesu proizvodnje i raspodjele lako prepoznati ulogu onoga dijela dohotka koji se odnosi na potrošnju i onoga koji se odnosi na akumulaciju, dobit i profit. Na taj su način i teorijski osmišljeni kapital funkcija i kapital odnos i bilo je moguće definirati titulare vlasništva, a time i redefinirati društveno vlasništvo. Na tim se osnovama mogla ostvarivati kompletna reforma usmjerena na opću pluralizaciju i demokratizaciju čime bi bio ostvaren Dugoročni program ekonomske stabilizacije, a tranzicija bi mogla početi. Kako je na provedbi Dugoročnog programa bila okupljena cijela politička struktura i cijela ekonomska znanost bivše države (angažirano je više od dvije stotine ekonomista-znanstvenika), prihvaćanje poruka knjige pridonijelo je ublažavanju nekih idejnih kolebanja o općoj pluralizaciji i demokratizaciji. Na tim je osnovama krajem godine priređena platforma za tzv. V. konferenciju SKJ koja je dala zeleno svjetlo za opću pluralizaciju i demokratizaciju.

U trećoj knjizi “Ekonomska kriza i reforma socijalizma”, Vojnić propituje domete i mogućnosti reforme socijalizma i kao i Branko Horvat prije njega u knjizi “Politička ekonomija socijalizma”, zaključuje da samo samoupravni socijalizam zaslužuje taj naziv. U knjizi je predložio da se veliki međunarodni projekti Bečkog instituta fokusiraju na razlike između reforme i tranzicije u samoupravnom i realnom socijalizmu i na mogućnosti opće pluralizacije i demokratizacije samoupravnog socijalizma. Ovdje valja podsjetiti na prosudbe koje je Vojnić opetovano isticao devedesetih godina. Upozorio je da je eksplozija balkanskog nacionalizma onemogućila bilo kakve pomake usmjerene na opću pluralizaciju i demokratizaciju modela samoupravljanja. Takve prosudbe iznošene su devedesetih godina prošloga stoljeća i početkom ovog, na tradicionalnim opatijskim savjetovanjima hrvatskih ekonomista. U svim knjigama koje su pripremane za taj skup od godine 1997. do 2012. objavljeni su uvodi koje je pod općim naslovom “Quo Vadis Croatia?” pisao u koautorstvu, prvo s profesorom Vladimirom Veselicom, a zatim s profesorom Ljubom Jurčićem. Zamišljeno je da takav naslov ostane do ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Na opatijskim savjetovanjima do izražaja je dolazio Vojnićev komparativni pristup. Na savjetovanju 2004. godine obrazlagao je, na primjer, kako su zadaće koje je imala Savezna komisija godine 1962. još uvijek aktualne u našoj ekonomskoj politici i da su još uvijek neriješene.

U nizu radova koje je objavio u devedesetima i na početku novoga tisućljeća treba spomenuti još tri knjige. Prva, “Ekonomija i politika tranzicije”, sadrži fragmente idejno-teorijskih pogleda na tranziciju i naznake mogućih smjerova ostvarivanja tranzicije. Ti su teorijski stavovi nastali pod utjecajem rada na projektima

Bečkog instituta. Polazeći od međuovisnosti pluralizma vlasništva, tržišta i političkog ustrojstva, s jedne strane, i ekonomske efikasnosti i gospodarske djelotvornosti, s druge, Vojnić ustvrđuje da je realni socijalizam morao sići s povijesne scene jer je prekinuo s onim povijesnim i civilizacijskim konstantama koje se odnose na tri spomenuta pluralizma. Knjiga je prevedena na kineski ali nije objavljena. Direktor Ekonomskog instituta Akademije znanosti NR Kine je za vrijeme posjeta Vojniću objasnio je da bi je mogli objaviti kada bi se, u svjetlu azijskog modela razvoja, izostavila razrada političkog pluralizma.

Druga knjiga iz devedesetih godina je “Misli i pogledi o razvoju Hrvatske“. Vojnić ju je napisao zajedno s Vladimirom Veselicom. Knjiga sadrži mnoge kritičke opservacije o ostvarivanju tranzicije općenito, a u Hrvatskoj posebno, a osobitu pozornost zavrjeđuju ocjene o zaostajanju Hrvatske u tranzicijskim ostvarenjima. To je zaostajanje očito u usporedbi sa svim središnjim europskim zemljama, posebno u usporedbi sa Slovenijom s kojom smo dijelili iste polazne uvjete. Uvažavajući velike probleme nametnute ratom, Vojnić glavne temeljne probleme zaostajanja vidi u osamostaljenju Hrvatske koje je devedesetih godina 20. stoljeća bilo neprihvatljivo za međunarodnu zajednicu i zbog kojeg smo našli u izolaciji. U nizu problema ekonomske politike posebno ističe tajkunizaciju i pogrešnu razinu stabilizacije. Posebnu pozornost posvećuje i stanju duha koje se odrazilo u djelovanju različitih monopola i oligopola u području vlasništva, u području tržišta i u sferi političkog ustrojstva. Time je stvoren prikladan okvir za razne devijacije, uključivši i organizirani kriminal i mafiokraciju.

Treća knjiga, “Gospodarska i socijalna zbilja Hrvatske” je zbirka radova. Uz Dragomira Vojnića pisali su ju Vladimir Veselica, Jakov Sirotković, Ivo Družić, Gordan Družić i Stjepan Bratko. Jedna od bitnih poruka knjige odnosi se na velike štete koje su pretrpjele zemlje u tranziciji zbog nekritične primjene doktrine ekonomskog neoliberalizma. Posebna je pažnja posvećena raspravama na relaciji “Washington Consensus i Post Washington Consensus”. Štete koje su zbog svega toga pretrpjele zemlje u tranziciji bile su to veće, što su pojedine zemlje, zbog nedostatka tržišne tradicije, bile slabije pripremljene za tranziciju. Veliko zaostajanje Hrvatske uvjetovano je nametnutim ratom, ali i nekritičnom primjenom ekonomskog neoliberalizma.

U prvim godinama ovoga stoljeća Vojnić je objavljivao i radove u području ekonomije i politike tranzicije. Najzanimljiviji je onaj objavljen u Ekonomskom pregledu pod naslovom “Tržište - prokletstvo ili spasenje” (2004). Moto su problemi održivoga razvoja u svjetlu proturječja tržišta i demokracije. Slobodno djelovanje tržišta bogate čini sve bogatijima, a siromašne sve siromašnjima. Višestranačka parlamentarna demokracija osigurava ljudska prava i slobode, ali socijalni kompleks ostaje izvan njezina neposrednoga utjecaja. Na takvim osnovama ne može se osigurati održivi razvoj u svoje tri bitne komponente: ekonom-

skoj, socijalnoj i ekološkoj. Održivi razvoj zahtijeva mnogo veću solidarnost na svim razinama.

Model samoupravljanja privlačio je u dugom razdoblju hladnoga rata pozornost znanstvenika i političara zbog pretpostavke da njegova pluralizacija može doprinijeti održivom razvoju. Vojnić upozorava da se samo u kombinaciji nevidljive ruke Adama Smitha (tj. djelovanja tržišta) i vidljive ruke Johna Maynarda Keynesa (tj. aktivne ekonomske politike) može ostvarivati djelotvorna razvojna i ekonomska politika. Izostanak takvoga pristupa devedesetih je godina prošlog stoljeća naneo goleme štete hrvatskome gospodarstvu i društvu. Tu spoznaju moraju uzeti u obzir i oni ekonomisti znanstvenici i analitičari koji se smatraju neoliberalima i oni koji se smatraju neokeynesijancima.

Vojnić je za vrijeme reforme i tranzicije krajem osamdesetih, tijekom devedesetih godina, a i početkom ovog stoljeća bio aktivan i na međunarodnome planu. Sudjelovao je na četiri svjetska kongresa ekonomista koji su održani u Moskvi, Tunisu, Buenos Airesu i Lisabonu. Posebno je bilo zanimljivo njegovo izlaganje na sesiji za tranziciju na kongresu u Tunisu prosinca 1995. u kojem je na međunarodnoj sceni kritizirao doktrinu ekonomskog neoliberalizma. I kasnije je na više međunarodnih skupova u Moskvi i drugdje (posebno na međunarodnoj konferenciji "Enterprise in Transition" u Splitu) govorio o velikoj šteti koju je nekritična primjena doktrine ekonomskog neoliberalizma nanijela zemljama u tranziciji. Pri tom je posebnu pozornost posvetio kontaktima s istaknutim ekonomistima, posebno s Michaelom Brunom, koji je u to vrijeme bio i glavni ekonomist i potpredsjednik Svjetske banke i predsjednik International Economic Association. Zahvaljujući tim kontaktima i posebno zahvaljujući činjenici da je časopis "Ekonomski pregled" neprekidno bio prisutan na međunarodnoj znanstvenoj sceni, Hrvatsko je društvo ekonomista primljeno u Svjetsku asocijaciju (federaciju) ekonomista čak i prije nego što je Republika Hrvatska postala članicom Vijeća Europe, što je bez presedana. Vojnić je, osim toga, aktivno sudjelovao i na svim konferencijama o reformi i tranziciji koje je svake druge godine u drugoj zemlji organizirao Bečki institut za komparativne međunarodne studije. Posebno su zanimljive tri konferencije koje su održane početkom devedesetih. Prva je održana na Sveučilištu u Tübingenu u listopadu 1990., u vrijeme ujedinjenja Njemačke. Vojnićevo prilog pod naslovom "Yugoslavia: Experience of Systemic Change" privukao je posebnu pozornost zbog toga što su u to vrijeme već započele opća pluralizacija i demokracizacija. Ti su procesi praćeni osamostaljivanjem Hrvatske i Slovenije s jedne strane i velikim tenzijama na Kosovu, s druge. Druga konferencija održana je u Marijanskim Laznima Češka, godine 1992. s temom "The Role of Competition in Economic Transition". Za tu je konferenciju, zajedno s Rikardom Langom, priredio referat pod naslovom "Privatization, Market Structure and Competition: a Progress Report on Croatia." Treća konferencija održana je u Beču 1993. Vojnićevo

prilog naslovljen "The Croatian Economy in Transition", objavljen je u knjizi "Eastern Europe in Crisis and the Way Out" (1995). Obradio je probleme s kojima se tranzicija suočavala početkom devedesetih, uz poseban osvrt na Stabilizacijski program iz listopada 1993.

Nabrojani radovi ne zaokružuju posve sliku Vojnićeve znanstvene aktivnosti na planu kreiranja i ostvarivanja reforme i ekonomije i politike tranzicije. Pripadao je uskoj skupini aktivnih znanstvenika koji su imali dug kontinuitet reformske aktivnosti i koji su svjedočili reformi i tranziciji i istraživali ju ne samo za svojim radnim stolom nego i aktivno, sudjelujući u svim relevantnim događajima.

Dragomir Vojnić je od 1968. do 1990. bio urednik i jedan od autora 23 sveska "crvenih knjiga" koje je bez prekida objavljivao Ekonomski institut, Zagreb pod naslovom: "Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Jugoslavije". Bile su znanstvena osnovica opatijskih savjetovanja. Te su knjige jedna od najboljih dokumentacijskih osnova za analizu i ocjenu reformskih događanja na ovim prostorima. Ova prosudba vrijedi i za četiri knjige (kojima je Vojnić autor i urednik), a koje su koncipirane kao zbornik radova pod naslovom "Problemi privrednog razvoja i privrednog sistema Jugoslavije". Prve tri knjige objavljene su 1977., 1982. i 1987. godine, a četvrta 1989. Ta je knjiga dala znanstveni konzistentno zaokružen, infrastrukturni okvir za početak tranzicije.

Vojnić je bio urednik i jedan od autora dviju posljednjih jubilarnih knjiga Ekonomskog instituta, Zagreb. Prva je bila "Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji", (1999) a druga "Hrvatska na putu u Europsku uniju" (2004). Od godine 1991. do 1994. sa Željkom Rohatinskim uredio je devet svezaka tzv. "plavih knjiga" koje je Ekonomski institut, Zagreb objavljivao pod naslovom "Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske". Od 1995. do 2001. svake druge godine je pisao uvodno izlaganje i vodio Međunarodni programski savjet velike međunarodne konferencije Enterprise i transition koju je organizirao Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Još krajem 1962. Vojnić je bio pozvan na studijski boravak u Ekonomski institut Sovjetske akademije znanosti u Moskvi. Taj je Institut imao zadaću sudjelovati u pripremi Rezolucije za poznati novembarski plenum CK KP SSSR. Rezolucija je morala dati polazne osnove za reformu usmjerenu na razvijanje radničkog samoupravljanja. Sve je to bilo u uzročno-posljedičnoj vezi s već prije ostvarenim kontaktima Tita i Hruščova. Vojnić je morao sudjelovati u pripremi spomenute Rezolucije. Pokušaj je propao, ali je ostala trajna Vojnićeve povezanost s ruskim ekonomistima-znanstvenicima i povezanost Ekonomskog instituta, Zagreb i Instituta za međunarodna ekonomska i politička istraživanja Akademije znanosti SSSR na čelu s akademikima Olegom Bogomolovom i Abelom Aganbegijanom, savjetnicima Gorbačova. Iz vremena koncipiranja ove reforme posebno je potrebno spomenuti znanstvene skupove hrvatskih i ruskih ekonomista održane 1988. u

Ekonomskom institutu, Zagreb i u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. S ruske strane sudjelovalo je dvanaest akademika i drugih istaknutih znanstvenika na čelu s Bogomolovim i Aganbegijanom. Bilješke s te konferencije, uključivši i Vojnićevo izlaganje, objavljene su u knjizi “Perestrojka privrednog mehanizma u SSSR-u i karakteristike promjena u privrednom sistemu SFRJ” (1988). To je bilo pred početak tranzicije, kad su ruski ekonomisti-reformatori grozničavo radili na pripremi reforme. Bili su veoma nezadovoljni činjenicom da se perestrojka zadržala samo na političkoj pluralizaciji, dok je tržišna potpuno izostala. Zato su krajem 1988. održali veliki skup ekonomista u Talinu s namjerom pomaka u pluralizaciji tržišta. Vojnić je tamo bio jedan od glavnih referenata. U svibnju 1990. održan je veliki skup ruskih i hrvatskih ekonomista u Institutu u Moskvi kojem je na čelu bio Bogomolov. Koordinatori skupa bili su Bogomolov i Vojnić koji je za taj skup pripremio izlaganje pod naslovom “Opća kriza socijalizma, krah boljševičke opcije i razvoj modela tržišne demokracije” kasnije objavljen u Ekonomskom pregledu (1990). Ruski su se ekonomisti veoma kritičkim tonovima obraćali Gorbačovu, govoreći da će bez tržišnih pomaka uslijediti kaos i mafiokracija. To se i dogodilo. Vojnić je, na osnovi iskustva reforme koju je godine 1962. pokušavao ostvariti Hruščov i iskustva Gorbačovljeve perestrojke iz godine 1990., došao do zaključka da su obojica pali na pitanju tržišta, ali s različitim uzročno-posljedičnim vezama. Hruščov je precijenio političke snage koje će podržati tržišne reforme, a Gorbačov se bojavao bilo kakvih ozbiljnih pomaka u smjeru pluralizacije tržišta. Vojnić je mislio da bi se u slučaju uspjeha Hruščovljeve reforme ukupna slika demokratizacije i pluralizacije javila u sasvim drugačijem, pretpostavka je povoljnijem, svjetlu. Nažalost, stvarnost je za većinu zemalja u tranziciji bitno različita od one pretpostavljene i očekivane.

Vojnić je svoje reformsko iskustvo razmjenjivao s ekonomistima iz većine europskih zemalja. Nakon dogovora Tita i Husaka, 1976. godine bio je na višednevnom studijskom boravku u Pragu, gdje je svoje viđenje reformskih pomaka iznio Komisiji za reformu kojoj je na čelu bio premijer Štrougal. Godine 1981. imao je uvodno izlaganje na kongresu poljskih ekonomista. Šezdesetih i sedamdesetih godina sudjelovao je u razgovorima s ekonomistima u Mađarskoj, Rumunjskoj i Bugarskoj. Zahvaljujući dugogodišnjem teorijskom i praktičnom radu na problemima reforme Vojnić je još osamdesetih godina uvidio da su stvarne reforme moguće samo cjelovitom pluralizacijom i demokratizacijom, a to znači samo reformom socijalizma. Vojnić je u mnogim radovima spominjao velike razlike između tranzicijske prakse i onoga što su teoretičari reforme i ekonomije i politike tranzicije očekivali, pretpostavljali i željeli. Tu je posebno mislio na ekonomiste okupljene oko Ekonomskog instituta, Zagreb, zatim oko Bečkog instituta, Instituta za istraživanje međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa Akademije znanosti Ruske Federacije, akademika Bogomolova, i spomenutog Centra i Instituta za komparativne studije Državnog Sveučilišta Floride, Tallahassee. U tim nastupima isticao

je dvije važne zadaće tranzicije od kojih se prva odnosi na podizanje ekonomske efikasnosti, a druga na poboljšanje političke demokratičnosti. Ako kretanje ekonomske efikasnosti mjerimo razinom BDP, pozitivni pomaci odnose se samo na središnje europske zemlje, osim Hrvatske. Ako pak razinu političke demokracije mjerimo s pretpostavkom da je svaki politički pluralizam bolji od političkoga monizma, onda su nesumnjivo ostvareni pomaci. No, ako se u kontekst političke demokracije i zaštite ljudskih prava i sloboda uključe i socijalne komponente, onda je umjesto koraka naprijed, učinjen korak natrag. Vojnić prosuđuje da se umjesto očekivanih utjecaja društva blagostanja dogodio divlji kapitalizam, tržišni fundamentalizam, prvobitna akumulacija uz sjećanje na davna vremena kad su "ovce pojele ljude". Nastale su strahovite socijalne razlike u društvu prebogate manjine i osiromašene većine.

Posljednji veći Vojnićev rad o investicijama je knjiga koju je napisao u koautorstvu s Mijom Sekulićem pod naslovom: "Uvod u analizu i planiranje investicija" (1980). U posljednjem VII. Poglavlju primijenjena je međusektorska (input-output) analiza.

Istraživanja Svjetske banke devedesetih su godina pokazala da većina stanovništava zemalja u tranziciji, posebno u Rusiji, preferira stari u odnosu na novi ekonomski poredak. Istraživanja Svjetske banke pokazala su početkom novoga stoljeća da je Hrvatska tranzicijska zemlja s najvećim socijalnim razlikama. U svom izlaganju na osnivačkoj skupštini Vijeća ekonomskih savjetnika 2000. godine Vojnić je ustvrdio da su ostvareno političko ozračje početkom devedesetih godina, tajkunska privatizacija i pogrešna razina stabilizacije Hrvatsku zavili u crno. Prijem u EU je još daleko i Vojnić upravo u tim političkim događanjima vidi glavni uzrok tome da je granica Europske unije došla do predgrađa Zagreba, a da Hrvatska, kao zemlja koja je uz Sloveniju bila najbolje pripremljena za tranziciju, prijelaz te granice mora čekati još neizvjestan broj godina. U nizu opatijskih savjetovanja u ovom stoljeću Vojnić prosuđuje da se nova vlast (mislio je na Vladu lijevoga centra) zbog akumuliranih grešaka u devedesetima našla u poziciji zatočenika koji teško pronalazi putove izlaska. Na opatijskim savjetovanjima prije 2008. godine Vojnić prosuđuje da su određeni izlazi nađeni i da su ostvareni dobri rezultati u prosječnoj stopi rasta BDP većoj od 4%, ali da su izostali rezultati na promjeni modela privređivanja. Taj se model još uvijek zasniva na razvoju oslošnjenom na domaću potrošnju, odnosno na trgovinu i ekspanziju uvoza, umjesto da se u skladu sa vladajućom teorijom i spoznatom djelotvornom praksom zasniva na razvoju proizvodnje i ekspanziji izvoza. U svojim radovima koje je pripremao i za savjetovanja u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i za opatijska savjetovanja, Vojnićevu pozornost posebno plijene problemi organiziranog kriminala i mafiokracije. On ocjenjuje da je to jedan od najvećih problema s kojima se sukobljavaju hrvatsko gospodarstvo i društvo. Taj problem je snažno utjecao na

formiranje društvene svijesti i na opću krizu morala. Bio je pozvan da 2000., kao doajen reforme i tranzicije nešto kaže o toj temi na međunarodnoj konferenciji u Bogomolovljevom Institutu u Moskvi. Vojnić je pripremio kasnije objavljeni prilog pod naslovom "Globalization, integration and Central European Countries in Transition with a Special Reference to Croatia" (2001). Jedna od teza priloga bila je da pojave mafiokracije u Hrvatskoj i u Rusiji imaju različite uzročno-posljedične veze. Hrvatska je mala zemlja koja je bila najbolje pripremljena za tranziciju, ali su političko ozračje u devedesetima i greške ekonomske politike (osobito tajkunska privatizacija) stvorile uvjete da se mafiokracija razvije na krilima vlasti od vrha prema dnu. U Rusiji je situacija sasvim drugačija. Tranzicija je ostvarivana šokantnim prijelazom, bez reformske pripreme, i to izravno od centralističko-planske u tržišnu privredu. Dogodilo se ono na što su vodeći ruski ekonomisti na spomenutoj konferenciji u Moskvi upozoravali još svibnja 1990. U situaciji općega kaosa vlast se razvijala na krilima mafiokracije od dna prema vrhu. Na spomenutoj konferenciji Vojnić je ocijenio da su izrazite deformacije mafiokratskog karaktera u Rusiji prestale dolaskom Putina, a u Hrvatskoj dolaskom Vlade lijevoga centra. Te se prosudbe odnose na prijelom u trendu ekspanzije mafiokracije, a ne na njezin nestanak. U završnici svoga izlaganja na toj konferenciji, kojoj je predsjedao Gorbačov, Vojnić je ocijenio da bi Hrvatska morala biti u prvome bloku zemalja koje će ući u Europsku uniju.

Vojnić u to vrijeme procjenjuje da su najviše koristi od tranzicije ostvarile središnje europske zemlje osim Hrvatske koje su već postale članicama Europske unije. Stavove o potrebi ulaganja maksimalnih napora da se to što prije dogodi i Hrvatskoj zasniva na znanstvenoj spoznaji da slobodno djelovanje tržišta djeluje tako da bogati postaju još bogatijima, a siromašni još siromašnjijima. Integracijski procesi ublažavaju djelovanje tržišnih udara na one manje razvijene kojima pripada i Hrvatska. Vojnićeve upozorenja o snazi tržišta, koja su se pokazala opravdanim na primjeru bivše države, valja svestrano promatrati i uvažavati.

U kontekstu Vojnićeveg znanstvenog utjecaja na reformska događanja valja posebno navesti i neke međunarodne konferencije i radove. Ožujka 1990. Svjetska banka je organizirala međunarodni skup pod naslovom "Managing Inflation in Socialist Economies". Skup je održan u Laxenburgu (kod Beča) u International Institute for Applied Systems Analysis. Vojnić je kao jedan od malog broja pozvanih van strukture Svjetske banke izložio prilog pod naslovom "Managing Inflation in Socialist Economies - Yugoslav Experience". Lipnja 1990. održan je u Portorožu Svjetski kongres Međunarodne organizacije koja se bavi poduzećima u javnom vlasništvu i javnom i korporativnom ekonomijom - CIRIEC. Organizator kongresa pozvao je Vojnića da pripremi izlaganje pod naslovom "The Economic Reforms in Yugoslavia". Izlaganje je bilo umnoženo na engleskom i njemačkom jeziku. Od 8. do 10. lipnja 1991. održana je u organizaciji Hoover

Institution, Stanford University u SAD prva međunarodna konferencija o tranziciji pod naslovom "The Economic Transition in Central and Eastern Europe". Na konferenciju su bili pozvani vodeći političari i ekonomisti iz zemalja u tranziciji, a organizatori su pozvali i vodeće američke ekonomiste, uključivši i nobelovce Kennetha Arrowa, Milтона Friedmana i Josepha Stiglitz. Moderator konferencije bio je George Shultz, znanstveni savjetnik Hoover Institution i ministar vanjskih poslova u Reaganovoj administraciji. Namjera organizatora bila je upozoriti sudionike na probleme, opasnosti, zamke i poteškoće koje vrebaju na početku tranzicije. Posebna upozorenja odnosila su se na ograničene mogućnosti i opasnosti prodaje ili rasprodaje kapitala. Viškovi financijskoga kapitala nakon ujedinjenja Njemačke u Europi ne postoje, a azijski tigrovi nisu osobito zainteresirani. Vojnić je, kao jedini sudionik s ovih prostora, imao zadaću prirediti izlaganje pod naslovom "Economic and Political Reforms in Yugoslavia". Njegove teze naišle su na opće odobravanje. Izrečene su ocjene da je na ovim prostorima razvijen kapitalizam bez kapitalista. Radnici su u isto vrijeme i proizvođači i upravljači i kvazivlasnici. U završnom izlaganju moderator George Shultz izrekao je najbolje ocjene koje su na međunarodnoj sceni ikad bile izrečene. Rekao je da Jugoslaviju nikada nisu ni ubrajali u realsocijalistički svijet i da ćemo ako u miru riješimo političke probleme ostati i dalje na čelu kolone. U svojim komentarima tih događanja Vojnić podsjeća da su se lijepe želje Georgea Shultza ostvarile u Sloveniji preko koje je Europska unija došla do predgrađa Zagreba, ali ne i u Hrvatskoj.

Godine 1993. Vojnića su pozvali iz Instituta za društvena istraživanja Ujedinjenih naroda u Ženevi da u okviru projekta o bivšoj Jugoslaviji obradi ekonomske, demografske i političke razloge zbog kojih je potrošeno jugoslavensko zajedništvo. Vojnićev rad o tome pod naslovom "Disparity and Disintegration: the Economic Dimension of Yugoslavia's Demise" objavljen je u knjizi "Yugoslavia the Former and Future". Razmatrajući demografska kretanja u povijesnoj retrospektivi, Vojnić je još godine 1993. upozorio da veliki društveni potresi na Kosovu tek predstoje. Recenzenti knjige Chris Cvijić iz Engleske i Ivo Banac iz SAD koji su dobro poznavali povijesna i aktualna događanja na ovim prostorima rad su veoma dobro ocijenili. Osnovne su Vojnićeve poruke usmjerene prema potrebi da se svim sljednicama bivše Jugoslavije mora osigurati samostalan razvoj i državni i politički integritet. To vrijedi i za države sljednice SSSR. Nikakva druga integracija, osim Europske unije, za Hrvatsku ne bi dolazila u obzir.

Od 8. do 11. rujna godine 1994. održana je na Sveučilištu Exeter (USA) uz podršku Europske komisije velika međunarodna konferencija ekonomista Europske unije pod naslovom "The Evolution of the Rules of a Single European Market". Predviđena je rasprava o proširenju Europske unije zemljama u tranziciji. Vojnić je bio pozvan da kao jedini sudionik iz zemalja u tranziciji priredi o toj temi prilog pod naslovom "European Integrational Processes and the Countries in Transition

- with Special Reference to Croatia and Former Yugoslavia” kasnije objavljen u Ekonomskom pregledu (1994). U to se vrijeme kao o potencijalnim kandidatima za Europsku uniju govorilo samo o tri zemlje. To su bile Mađarska, Poljska i Češka. Kada je Vojnić na kraju svoga izlaganja postavio pitanje što je s Hrvatskom i sa Slovenijom, komentari su bili različiti. Slovenija je prošla glatko i po ekonomskim i po političkim kriterijima. Hrvatska je prošla slabije po političkom kriteriju, ali je u dokumente konferencije ipak ušao blok, ne od tri, nego od pet zemalja. U smjernicama Konferencije, koja je održana u vrijeme prijelaza Europske zajednice u Europsku uniju, jasno je istaknuto da će u daljnjem proširenju Europske unije, uz ekonomske, ulogu imati i politički, strateški i geo-politički kriteriji. Kasnija su događanja to potvrdila. Pokazalo se da uzroci zastoja Europske unije u predgrađu Zagreba, nisu ekonomski, nego politički.

Dugi niz godina, od početka pedesetih godina 20. stoljeća, pa do početka ovoga Vojnić je neprekidno bio veoma angažiran. Bio je usmjeren na znanstveno-istraživački rad, a bavio se i onim znanstveno nastavnim. Sudjelovao je u obrazovanju i promociji brojnih magistranada i doktoranada. Godinama je predavao na postdiplomskim studijima u Zagrebu gdje je držao kolegij „Teorija i politika ekonomskog razvoja”, i u Ljubljani, Beogradu, Sarajevu i Skopju. Sudjelovao je na seminarima u području komparativnih studija na više američkih sveučilišta – posebno na University of California, Berkeley i Florida State University Tallahassee. Ipak, najveći dio svoje znanstvene aktivnosti Vojnić je posvetio znanstveno-istraživačkome radu u Ekonomskom institutu, Zagreb. Najveći i najbolji dio povijesti Instituta povezan je s poviješću Vojnićevog znanstvenoga rada, U dugom nizu radova osnovni se sadržaj njegovog opusa može najbolje sagledati iz 12 spomenutih knjiga, od kojih se šest odnose na kompleks fiksnog kapitala investicija i ekonomskog razvoja.

Dragomir Vojnić je među prvima u nas uočio nedostatke klasične, u osnovi statičke teorije investicija i fiksnoga kapitala. U okviru radova usmjerenih ka svladavanju idejno-teorijskih barijera pluralizacije tržišta i uspostavljanju kapital-funkcije i kapital-odnosa posebno su relevantne one razrade koje su u kontekstu “ravnotežnog dohotka” dane u knjizi “Ekonomska stabilizacija i ekonomska kriza” (1996.) Tu je knjigu Vojnić pisao kao jedan od trojice koordinatora Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije. Vojnić je neprekidno i kao direktor Ekonomskog instituta, Zagreb, kao predsjednik Saveznog ekonomskog savjeta i kao jedan od trojice koordinatora prijedloga reforme i tranzicije radio na djelotvornom ostvarivanju pluralizacije i demokratizacije. Idejno-teorijske osnove za ostvarivanje tranzicije zajednički je priredila grupa ekonomista na čelu sa Gligorovom i Vojnićem. Većina u toj grupi bili su hrvatski i slovenski ekonomisti. Slovenci su polazne osnove uvažavali i postigli najbolje rezultate, a Hrvati su zaostali. Vojnić je u svojim radovima stalno ponavljao svoje stavove da za takvo zaostajanje nije

kriv samo nametnuti rat. Njegove prosudbe kao osnovni uzrok u središte stavljaju greške ukupne i ekonomske politike. Ponovno ocjenjujući da su kumulirane greške ukupne i ekonomske politike potpuno deformirale model razvoja i dovele nositelje ekonomske politike u poziciju zatočenika koji teško pronalazi putove oslobođenja, Vojnić nerijetko upozorava da se u takvoj situaciji ekonomska politika i ekonomska znanost moraju naći, ako ne u odnosima “plemenitog komplota”, kao je znao reći, a ono bar u odnosima “konstruktivne suradnje”. Ocijenio je, međutim, da su u devedesetima, a manje izrazito i u ovom stoljeću, ti odnosi bili sličniji konfrontaciji, nego suradnji. Polazeći od činjenice da ekonomska znanost ne bi bila znanost kada ne bi mogla spoznavati uzročno-posljedične veze, Vojnić ističe nisku konkurentnost kao jedan sintetički pokazatelj problema s kojima se sukobljava hrvatsko gospodarstvo u razdoblju pripreme za ulazak u Europsku uniju.

Konkurentnost je neupitno veoma složeno i mnogodimenzionalno pitanje. Politika tečaja samo je jedna u nizu relevantnih dimenzija, ali uloga i ponder tečaja nisu u odnosu na opće makroekonomsko okruženje neutralni. Jedan je ponder i značaj politike tečaja kada je valuta normalno aprecirana, a posve drugačiji i mnogo veći kad je valuta preaprecirana kao što je to slučaj u Hrvatskoj. Preaprecirana kuna u trajanju dužem od jednoga desetljeća snažno je utjecala i na deformaciju modela privređivanja i na zaostajanje rasta proizvodnje i izvoza, a isto tako i na sve veći problem velike nezaposlenosti. Osnovne deformacije u makroekonomskom okruženju također su povezane s preapreciranom kunom. Djelotvoran rast proizvodnje i izvoza u modelu tržišne privrede dolazi kao rezultat masovnog poduzetništva i masovnih poduzetničkih inicijativa, ali je kod nas masovno poduzetništvo potpuno izostalo. To se dogodilo i pored brojnih administrativnih mjera i inicijativa usmjerenih prema razvoju poduzetničko-obrazovnih centara i slično. Glavni je nedostatak makroekonomskog okruženja to što su vlasnici financijskog kapitala koji bi morao imati atribut hrvatski, zapravo stranci. Taj je potencijal hrvatski samo kao štednja hrvatskih građana. Kad se štednja transformira u kapital koji valja plasirati u proizvodnju, tim kapitalom raspolažu stranci po kriterijima i prioritetima koji ne stavljaju ni u prvi ni u drugi plan potrebu razvoja hrvatskoga gospodarstva. Na opatijskim savjetovanjima Vojnić je neprestano ponavljao da je potrebno osnivati jake državne banke. Poštanska i Croatia banka mogle bi poslužiti kao polazna osnova, smatrao je u to vrijeme. U nemogućnosti razvoja masovnog poduzetništva na početku novoga stoljeća, učinjen je pokušaj traženja spasa u državi kao velikom i najvećem poduzetniku. U nekoliko godina (2002.-2008.) ostvareni su veoma veliki (izvan granica optimalne strukture investicija) infrastrukturni zahvati, osobito u cestogradnju. Umjesto negativne stope rasta iz godine 1999. uslijedio je višegodišnji rast s prosječnom stopom BDP većom od 4%. Prostori za takav rast, međutim, veoma su ograničeni i brzo su iscrpljeni. Posljedica je zaostajanje druge proizvodnje, posebno industrijske, kao i zaostajanje svega onoga što se može staviti pod zajednički nazivnik istraživanja i razvoja. A

bez toga ne samo da nema i ne može biti kvalitativnoga rasta, nego ne može biti ni suvremenoga obrazovanja. Ljudski kapital i znanje postaju sve veći problem. U porukama s Opatijskoga savjetovanja ekonomista Vojnić je naglašavao da treba poći od realne spoznaje o preapreciranoj kuni. Takve spoznaje nikako ne vode ka zahtjevu za nekim ishitrenim administrativnim mjerama. Glavne su barijere prevelika eurizacija i devizne klauzule s jedne strane i dostignuti stupanj vanjske zaduženosti (veći od 80% BDP), s druge. Vojnić posebno upozorava na činjenicu da jedna mala i još uvijek nedovoljno razvijena zemlja kao što je Hrvatska, mora (uključivanjem u Europsku uniju) tražiti zaštitu od slobodnog djelovanja ogromne moći globaliziranoga tržišta pod čijim utjecajem bogati postaju sve bogatijima, a siromašni sve siromašnijima. U tome kontekstu Vojnić opetovano spominje teze da se zaštita neke zemlje od slobodnog djelokruga globaliziranoga tržišta može naći samo u uključivanju u integracijske procese, što znači u Europsku uniju. S time u vezi nerijetko napominje da su znanstvenici, po prirodi stvari sumnjičavi prema svemu pa tako i prema ulasku u Europsku uniju. Vojnić pri tom prosuđuje da se ne treba posebno pitati koji nas sve problemi čekaju kada uđemo u Europsku uniju, već s kojim ćemo se problemima morati sučeljavati i boriti, ako u Uniju ne uđemo.

Kada se govori o cjelovitim Vojnićevim pogledima na kompleks ekonomije i politike tranzicije, valja, čini se, razlikovati one pragmatične poglede koji su nastali silom i stihijom povijesnih događanja i one koji se spominju tek kao moguća vizija. Može se reći da pod silom i stihijom povijesnih događanja Vojnić podrazumijeva dvije strane medalje. Prva se odnosi na one činjenice koje su obrađene u radovima o proturječjima tržišta i demokracije i o pogreškama zbog kojih je realni socijalizam od prvoga dana došao u krizu i u konačnici morao sići s povijesne scene. Druga se strana medalje odnosi na činjenicu da je tranzicija započela u vrijeme dominacije ekonomskog neoliberalizma i reforme društva blagostanja. U takvoj situaciji jedini mogući put ostvarivanja ekonomije i politike tranzicije bio je uspostavljanje povijesno prekinutih civilizacijskih trendova koji se odnose na pluralizaciju vlasništva tržišta i političkog ustrojstva, uključivši zaštitu ljudskih prava i sloboda. U stvarnosti se to prema jednakom modelu ostvarivalo i za realni i za samoupravni socijalizam, koji je pretrpio teška razaranja eksplozijom balkanskog nacionalizma. Tražeći teorijsko objašnjenje takvog ostvarivanja ekonomije i politike tranzicije, Vojnić podsjeća da je politička ekonomija zapravo povijest vlasništva. Državno, pa ni društveno vlasništvo nisu izdržali konkurenciju privatnoga vlasništva. Mnogi su se zapitali što to znači i je li to kraj političke ekonomije. Pitao se Branko Horvat, koji je zastupao koncept restauracije, a ne tranzicije, zatim Predrag Vranicki, Josip Županov i drugi. Vojnić ga posebno razmatra u radu "Privatno vlasništvo u povijesnoj retrospektivi i aktualnom trenutku" (2000.). Ograničava se na predviđanje da će snažan zamah četvrte informatičke tehnološke revolucije i dalji razvoj informatičkoga društva baciti novo svjetlo i na karakter daljeg razvoja

vlasničkih odnosa i na mogućnosti oslobađanja rada. Pitanje: hoće li to značiti i nestanak klasičnog tržišta, Vojnić ostavlja otvorenim.

Na kraju valja spomenuti i Vojnićeve prosudbe da su reformska događanja na našim prostorima dala znanstveni doprinos krahu boljševičke opcije i rušenju berlinskoga zida. Yoji Koyama, istaknuti japanski ekonomist koji se dugo godina bavi komparativnim studijama, objavio je 2003. knjigu "South Eastern Europe in Transition" u kojoj navodi Branka Horvata i Dragomira Vojnića kao doajene ekonomskih znanosti u Hrvatskoj. Vojnićevo pozornost posebno su plijenili problemi povezani s utjecajima i djelovanjem četvrte tehnološke (informatičke) revolucije. Valja posebno spomenuti one koji se odnose na dominirajuću ulogu doktrine ekonomskog neoliberalizma i na reformu društva blagostanja. S time u vezi posebnu je pozornost posvetio raspravi na relaciji Washington - Post Washington Consensus. Spominje da su znanstvenici Ekonomskog instituta, Zagreb na te probleme upozoravali još početkom devedesetih godina 20. stoljeća. Upozorenja svjetske znanosti i međunarodnih financijskih organizacija (Joseph Stiglitz i Grzegorz Kolodko) uslijedila su krajem devedesetih. Svi spomenuti događaji i problemi nanijeli su velike štete zemljama u tranziciji. To više, što su pojedine zemlje, zbog izostanka tržišne tradicije, bile slabije pripremljene za tranziciju.

U središtu Vojnićevih istraživanja bila su proturječja tržišta i demokracije kao stožernih institucija naše civilizacije. Ta proturječja stavlja u samo središte problema koji se tiču održivog razvoja. On ocjenjuje da se samo u svjetlu rješavanja, ili barem bitnog ublažavanja, tih proturječja mogu postepeno ostvarivati bitne pretpostavke održivoga razvoja i njegove tri sastavnice: ekonomske, socijalne i ekološke. Stvaranje uvjeta održivoga razvoja Vojnić ocjenjuje kao osnovnu zadaću XXI. stoljeća. Početak toga procesa ne trpi odlaganje. Vojnić to posebno argumentira činjenicom da su svi postojeći fundamentalizmi i njihove manifestacije u krajnjoj instanci povezani s djelovanjem spomenutih proturječja. Pored poznatih fundamentalističkih manifestacija (kao što su rasne, nacionalne, religijske i sl.) u novije su se vrijeme te manifestacije počele izražavati i u globaliziranom terorizmu kao najvećem zlu suvremenoga svijeta. Hrvatska je po svojem političkom ustrojstvu prirodni član međunarodne antiterorističke koalicije, ali, kao mala zemlja s europskom poviješću i europskim pretenzijama, mora obratiti pozornost i na povijesnu dimenziju tretiranih problema.

Vojnić je smatrao da će postojeće inicijative i reforme Ujedinjenih naroda, posebno one o preraspodjeli kojom bi se određeni dogovoreni postotak BDP najrazvijenijih davao manje razvijenim. Time bi se djelotvorno smanjilo svjetsko siromaštvo, a samim time i drastične razlike između razvijenih i nerazvijenih dijelova svijeta. Nadao se da će se i mnoge, na tim osnovama zasnovane manifestacije različitih fundamentalizama postupno smanjivati i u konačnici nestati. Razvoj će, smatrao je, nakon toga biti održiv. On sam održao se u svim društvenim i politič-

kim burama i preokretima i ostao čestit, uspravan, ali i drag i miran, u skladu s imenom. Imao je i nadimke. U mladosti su ga zvali Kolja, a puno kasnije, s poštovanjem, i “posljednji Mohikanac”, posljednji iz generacije znanstvenika ekonomista koji su svjedočili reformskim događanjima na našim prostorima izučavali ih i pisali o njima iz prve ruke. A poštovatelja je bilo i u Hrvatskoj i u inozemstvu, na istoku i zapadu. Potvrdila je to Konferencija koju je Hrvatsko društvo ekonomista 2005. godine posvetilo 80. obljetnici Dragomira Vojnića: svi pozvani su došli, iz poštovanja prema čovjeku, znanstveniku i direktoru, i oni s Ekonomskog fakulteta preko puta, i oni koji su morali prijeći puno državnih granica, pa i ocean.

Tekst na oglasnoj ploči Ekonomskog instituta možda najbolje govori o liku, djelu i duhu njegovog posljednjeg direktora Dragomira Vojnića:

„Prošlo je devedeset i šest godina i Dragomira više nema. Nakon suhe vještice Hrvatske akademije o gubitku člana suradnika, u sjećanju prijatelja, pogotovo onih s njegovog instituta, ostao je čvrsti pogled nasmijanih očiju. Godinama su nam se oči sretale s njegovima, na sastancima, u kabinetu u četiri oka, u hodniku u prolazu, a razgovaralo se o mnogočemu, od stopa rasta i novih investicija do čistačica i što ćemo za 8. Mart i često se u očima moglo vidjeti koliko brine o nama. Znali smo da na Trgu J.F. Kennedyja broj 7. direktor gradi kuću koja je u burnim, često i opasnim vremenima izborila podobnost i tako štitila svoje često nepodobne stanare. Živeći pod tim krovom mogli smo, usred socijalizma, istraživati, pisati i govoriti po znanstvenoj savjesti. Svojim radovima, nastupima i djelovanjem direktor je izgradio zavjetrinu u kojoj smo propitivali što smo htjeli i pripremali osnovu za vlastito djelovanje.

Bio je posljednji direktor. Slijedili su ravnatelji, za njima ravnateljice i još su ga samo rijetki zvali Kolja. Imao je sobu opremljenu s poštovanjem, a on je s poštovanjem dolazio na sve proslave i gledao nas, sjetno, dokle god je mogao. Činilo se da se i dalje pita bi li tranzicija o kojoj je toliko brinuo, bila uspješnija da smo sustav mijenjali odvajajući dobro od lošeg umjesto da ga obaramo i s ratom stečenim legitimitetom gradimo novi. Možda se na kraju i izmirio sa svime i prisjetio da je i u vrijeme kad su ga zvali Kolja, jedan sustav obaran s istim legitimitetom i da ono Hegelovo pa Marksovo o povijesti koja se ponavlja kao farsa, čini se, još uvijek vrijedi. Slijedeća proslava na Institutu bit će bez njega i neće proći bez spomena na čvrsti pogled i nasmijane oči, a ime na vratima sobe još dugo nitko neće htjeti skinuti. Godina 2020., koja je uzela više nego što je dala i ostavila premalo uspomena, na samom je kraju ugasila jedan pogled i ispratila ga potresima. Kreće 2021. od koje svi očekuju više nego što može dati. Gledajmo ju, dakle, čvrsto, nasmijanim očima“.

KNJIGE

Gospodarska i socijalna zbilja Hrvatske, stanje i perspektive. (koautori Vladimir Veselica, Jakov Sirotković, Ivo Družić i Stjepan Bratko). Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatsko društvo ekonomista, 2001.

Misli i pogledi o razvoju Hrvatske. (koautor Vladimir Veselica). Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatsko društvo ekonomista, 1999.

Ekonomija i politika tranzicije. Zagreb, Ekonomski institut i Informator, 1993.

Ekonomska kriza i reforma socijalizma. Zagreb, Globus i Ekonomski institut, 1989.

Ekonomska stabilizacija i ekonomska kriza. Zagreb, Globus i Ekonomski institut, 1986.

Ekonomska stabilizacija i društvena reprodukcija. Zagreb, Ekonomski institut i Informator, 1983.

Uvod u analizu i planiranje investicija. (koautor Mijo Sekulić). Zagreb, Ekonomski institut i Informator, 1980.

Investicije i društvena reprodukcija. Zagreb, Ekonomski institut i Informator, 1977.

Investicije i fiksni fondovi Jugoslavije. Zagreb, Ekonomski institut i Informator, 1970.

Investicije i ekonomski razvoj. Zagreb, Ekonomski institut i Informator, 1970.

Društvene investicije Jugoslavije. Zagreb, Naprijed, 1964.

Investicije na području Jugoslavije 1947.-1958. Zagreb, Ekonomski institut, 1960.

**PRILOZI U ZBORNICIMA I ČLANCI U ČASOPISIMA
- na engleskom i drugim stranim jezicima**

«European Integration Processes: where is Croatia?» U: Grinberg, R.S.(ed.et al.), *Russia and CIS in Recent European Integration of Sciences*, Moscow, 2003. (Objavljeno i u: *Ekonomski pregled*, (54) (2003.) 1-2, str.157-172)

«Economics and Politics of Transition: the Road to the Welfare State and Economy». U: Young, A., Teodorović, I. and Koveos P. (eds.), *Economies in Transition,- Conception, Status and Prospects*, London, World Scientific, 2002. p.63-69.

- «Globalization, Integration and Central European Countries in Transition with a Special Reference to Croatia». U: Bogomolov, O.(ed.et al.), *Post-Socialist Countries in the Globalising World*, Moscow, Russian Academy of Sciences, 2001.
- «Countries in Transition at the Beginning of the 21st Century – Transition, Integration, Globalization and Controversies of Market» (Introduction). U: *Enterprise in Transition: Proceedings -Fourth International Conference*, Split, Faculty of Economics, 2001.
- «European Countries in Transition: a Comparative Approach». (Introduction).U: *Enterprise in Transition: Proceedings – Third International Conference*, Split, Faculty of Economics, 1999.
- «Countries in Transition: Achievements, Problems and Prospects», (Introduction) U: *Enterprise in Transition: Proceedings – Second International Conference*, Split, Faculty of Economics, 1997.
- «European Countries in Transition: Achievements, Problems and Prospects», *Ekonomski pregled*, (48), 7-8/1997. 473-492.
- «Disparity and Disintegration: the Economic Dimension of Yugoslavia's Demise». U: Sayam Akhavan and Robert House (eds.), *Yugoslavia the Former and the Future*, Washington, The Brookings Institution and Geneva, UN Research Institute for Social Development, 1995. (Objavljeno i u: *Ekonomski pregled*, (47), 9-10/1996. 528-263.)
- «Economics and Politics of Transition – Some Comparative Views with a Special Reference to Croatia». U: *Enterprise in Transition: Proceedings – First International Conference*, Split, Faculty of Economics, 1995. (Objavljeno i u: *Ekonomski pregled*, (46), 9-10/1995. 675-687.)
- «The Croatian Economy in Transition». U:Saunders, Cristopher T. (ed.et al.), *Eastern Europe in Crisis and the Way Out*, London, Macmillan, 1995. (Komentar rada od urednika Saundersa na str.12.)
- «Croatian Economy in the 1990s – Present Moment and Historical Retrospect», *Est-Ovest, ISDEE*, Trieste, No.5, 1994.
- «European Integrational Processes and the Countries in Transition : With Special Reference to Croatia and Former Yugoslavia» (Međunarodni znanstveni skup: The Evolution of Rules for a Single European Market, Exeter, Sept.1994.), *Ekonomski pregled*, (45), 9-10/1994. 573-603.
- «The Economic and Political Dimension of Transition», koautor Ž.Puhovski i «The Economic Dimension of Nationalism: the Case Study on Comparative Investments in Croatia». U: Puhovski, Ž., Prpić, I.i D.Vojnić (eds.), *Politics and Economics of Transition*, Zagreb, Center for the Study of Transformation of Central and Eastern Europe, i Informator, 1993.

- «Privatization, Market Structure and Competition: a Progress Report on Croatia (koautor R.Lang). U: Saunders, Christopher T. (ed.et al.), *The Role of Competition in Economic Transition*, London, Macmillan 1993. (komentar rada od urednika Saundersa na str. 7. i 8.)
- «Some Issues on Macro-Economic Stabilization Policy in the Economies in Transition». U: Somogyi, L. (ed.et al.), *The Political Economy of the Transition Process in Eastern Europe, Proceedings of the 13th Arne Ryde Symposium*, Aldershot, Edward Elgar, 1992.
- «Reforms in Retrospects». U: Macesich, G. (ed.et al.) *Yugoslavia in the Age of Democracy*, London, New York, Praeger, 1992.
- «Pljuralizam sobstvennosti i razvitie modeli rynočnoja ekonomiki», str. 96-123, i «Problemi ekonomičeskoj reformy v svete razvitija modeli rynočnoj demokratii (jugoslavskij opyt)», str.4-95, *Vestnik naučnoj informacii*, (Moskva, Institut međunarodnyh ekonomičeskih i političeskih issledovanij AN SSSR) 2/1992.
- «Economics and Politics of Transition: Achievements, Problems and Prospects», str.1-28, i «Some Issues on Financial Limits in the Process of Ownership Transition – the Case of Croatia» (koautor Ž.Rohatinski), str.29-47. U: Koveos, P., Teodorović, I., Vojnić, D., Young, A. (Eds.), *Financial Analysis of Firms: Selected Topics*, Syracuse, N.Y., School of Management, Syracuse University and the Institute of Economics, Zagreb, 1992. (Series: Newly Emerging Economies; 106)
- «Strategic Issues in the Croatian Economy», (koautori: Z.Baletić i S.Zdunić), *Razvoj/Development-International*, (7), 2-3/1992. str.201-226.
- «Yugoslavia: Experience of Systemic Change». U: Saunders, Christopher C. (ed. et al.), *Economics and Politics of Transition*, London, Macmillan, in Association. with the WIIW, 1992. (komentar urednika Saundersa na str.20.)
- «Novyj socializm v svete jugoslavskogo opyta». *Problemi i realizacija hozjajstvennih reform v SSSR i Jugoslavii* (materialy međunarodnoj konferencii) Čast' I, Moskva, Institut međunarodnih ekonomičeskih i političeski isledovannia, Rossijskaja akademija nauk, 1991.
- «The Reform of Socialism and East-West Relations: the Yugoslav Experience» (Part III – Eastern Europe). U:Bertsch, G. and Elliot-Gower, S. (eds.), *The Impact of Governments on East-West Economic Relations*, Houndmills and London, Macmillan in Association with the WIIW, 1991.
- «Introduction to the Problem: on the Overcoming of Barriers of Autarchic Development and Yugoslavia's Prospects», *Razvoj/Development-International*, (5), 1/1990. str.15-19.

- «Note on Yugoslavia». U: Bogomolov O.(Ed.), *Market Forces and Planned Economies*, Proceedings of a Conference Held by the International Economic Association in Moscow, London, Macmillan in Assn. with the International Economic Association, 1990.
- «Reforma ekonomičeskoj sistemy socializma v Jugoslavii» (koautor: R.Lang), *Mirovaja ekonomika i meždunarodnye otnošenija*, (Moskva), 5/1990. str.110-116.
- «Nekotorye problemy reformy socializma v svete jugoslavskogo opyta», *Voprosy ekonomiki (Moskva)*, 2/1990. str. 114-122.
- «Adjustment in the Socialist Countries»(Comments). U: Bertsch, G. and C.T. Saunders (eds.), *East-West Economic Relations in the 1990s.*, London, Macmillan i Beč, WIIW, 1989.
- «The Socioeconomic Model of Socialist Self-Management (koautori R.Lang i B.Marendić). U: Macesich, G. (ed. et al.), *Essays on the Yugoslav Economic Model*, New York, Praeger, 1989.
- «Long –term Programme for Economic Stabilisation and the Industrial Structure of Yugoslavia» (koautor R.Lang). U: Saunders, C.T. (ed.) *Industrial Policies and Structural Change*, Part III: Some National Industrial Policies Examined, London, Macmillan i Beč, WIIW, 1987.
- «Investment Policy and Economic Stabilization in Yugoslavia», The Florida State University Proceedings and Reports of Seminars and Research, Vol.20-21, 1986-1987-1988. str.49-56.
- «Long-term Program of Economic Stabilization», *World Economic Trends*, (1), 0/1985. str.115-121.
- «Nekotorye aktualnye voprosy obščestvenno-čkonomičeskogo razvitja Jugoslavii». U: *Aktual'nye voprosy čkonomičeskogo razvitja SSSR i SFRJ i problemy vzaimnogo sotrudničestva*. Moskva, Institut čkonomiki mirovoj socialističeskoj sistemy AN SSSR, 1985. str.148-155.
- «Einige Grundprobleme der sozialwirtschaftlichen Entwicklung Jugoslawiens», *Europäische Rundschau*, (Wien) (12), 4/1984. 103-124.
- «Some Issues of the Long Term Program of Economic Stabilization», The Florida State University Proceedings and Reports of Seminars and Research (Tallahassee), Vol.17.,1983. str.12-23.
- «The Basic Features of Yugoslav Economic System (koautor R.Lang). U: Lang, R., Macesich, G. and D.Vojnić (eds.), *Essays on the Political Economy of Yugoslavia*, New York, Praeger, Zagreb, Informator, Zagreb, Ekonomski institut, Florida State University, Center for Yugoslav-American Studies ,Research and Exchanges, 1982.

- «Investment Policy». U: Stojanović, Radmila (ed.), *The Functioning of the Yugoslav Economy* New York, Sharpe, 1982.
- «U.S. – Yugoslav Economic Trends», *The Florida State University Proceedings and Reports of Seminars and Research*, Vol.15/1981., str.34-43.
- «On Bilateral Economic Relations Between the United States and Yugoslavia», (koautor R.Lang), *The Florida State University Proceedings and Reports of Seminars and Research*, Vol.12-13/1978-1979., str.78-98.
- «The Relationship between Economic System and Socio-Economic Development in the Self-Managed Society» (koautor M.Sekulić), *Eastern European Economics* (New York), (14), 1/1975., str.63-87.
- «Three Aspects of Development Policy in the Social plan for 1971-1975», *Eastern European Economics* (New York), (10), 4/1972. str.417-444.
- «Demographic Investment and Economic Development of Yugoslavia», *The Florida State University Slavic Papers*, (Tallahassee), 4/1970. str.60-74.

PRILOZI U ZBORNICIMA I ČLANCI U ČASOPISIMA

- na hrvatskom jeziku

- „Quo vadis Croatia - Hrvatska na putu u Europsku uniju: Od samoupravnog socijalizma i društva blagostanja preko ekonomije i politike tranzicije do divljeg kapitalizma i tržišnog fundamentalizma“ (koautor Lj. Jurčić), (2011), u *Ekonomska politika Hrvatske u 2012. godini*, Hrvatsko društvo ekonomista.
- „Quo vadis Croatia - Tridesetogodišnja stagnacija u svjetlu naše novije ekonomske povijesti: Radikalna promjena ekonomske politike i modeli razvoja Hrvatske na putu u Europsku uniju, (2010), (koautor Lj. Jurčić), u *Ekonomska politika Hrvatske u 2011. godini*, Hrvatsko društvo ekonomista.
- „Quo vadis Croatia - Neke karakteristike momenta razvoja u svjetlu turbulentnih događanja u zemlji i svijetu – kako dalje? – Hrvatska na putu u Europsku uniju“ (2009), u *Ekonomska politika Hrvatske u 2011. godini*, Hrvatsko društvo ekonomista.
- «Dugovi u svjetlu modela razvoja», *Ekonomija/Economics*, (11), 3/2005. str.424-443.
- «Tržište – prokletstvo ili spasenje: uz obilježavanje šezdeset pete obljetnice Ekonomskog instituta, Zagreb», *Ekonomski pregled*, (55), 9-10/2004. str.681-726
- «Quo vadis Croatia». U: *Ekonomska politika Hrvatske u 2005.* (Uvodno izlaganje na 12. tradicionalnom savjetovanju HDE, Opatija 10.-12.XI 2004. Koautor V.Veselica.) Zagreb, Inženjerski biro, 2004. str.1-25.

- «Ekonomija i politika tranzicije u teoriji i praksi – gdje je Hrvatska?». U: Teodorović, I., Lovrinčević, Ž., Nušinić, M. i Švaljek, S. (ur.), *Hrvatska na putu u Europsku uniju*, Ekonomski institut, Zagreb, 2004. str.304-333. (Prvobitno objavljeno u: *Ekonomski pregled*, (54) 7-8/2003., str.621-650.
- «Quo vadis Croatia: Zemlje u tranziciji i Europska unija: gdje je Hrvatska?». U: *Ekonomska politika Hrvatske u 2004.* (Uvodno izlaganje na 11. tradicionalnom savjetovanju HDE, Opatija 12-14.XI 2003. Koautor V.Veselica. Zagreb, Inženjerski biro, 2003. str. 1-21. Objavljeno i u: *Ekonomski pregled* (54) 11-12/2003, str.999-1020.
- «Quo vadis Croatia: Ekonomska znanost i ekonomska politika tijekom tranzicije». U: *Ekonomska politika Hrvatske u 2003.* (Uvodno izlaganje na 10.tradicionalnom savjetovanju HDE, Opatija, 2002. Koautor V.Veselica) Zagreb, Inženjerski biro, 2002. str.1-38. Objavljeno i u: *Ekonomski pregled*, (53), 11-12/2002. str.971-1008.
- «Quo vadis Croatia: I. Integracijski procesi, globalizacijski trendovi i zemlje u tranziciji (Povijesna retrospektiva i aktualni trenutak, gdje je Hrvatska), II. Ocjena stanja i perspektiva hrvatskoga gospodarstva». U: *Ekonomska politika Hrvatske u 2002.* (Uvodno izlaganje na 9. tradicionalnom savjetovanju HDE, Opatija 2001. Koautor V.Veselica) Zagreb, Inženjerski biro, 2001. str.1-74. Dio rada pod I. objavljen i u: *Ekonomski pregled*, (52) 11-12/2001. str.1185-1225.
- «Kontroverze tržišta u svjetlu društvenih događanja proteklog stoljeća» (Znanstveni skup «Hrvatska gospodarska kriza i pravci zaokreta iz recesije u ekonomski razvoj», Zagreb, 31.5.2001.), *Ekonomski pregled*, (52), 5-6/2001. str.487-515.
- «Ekonomska znanost i ekonomska politika – kako iz duboke privredne i moralne krize», *Ekonomija/Economics*, (7), 1/2000., str.317-337.
- «Quo vadis Croatia», uvodno izlaganje, str.1-22. i «Europske zemlje u tranziciji na pragu XXI. stoljeća: gdje je Hrvatska» str.23-55.,(prilozi sa 8. tradicionalnog savjetovanja HDE, Opatija 15.-17.studenog 2000., koautor V.Veselica). U: *Gospodarska politika Hrvatske – Što i kako u 2001.* Zagreb, Inženjerski biro, 2000. Objavljeno i u: *Ekonomski pregled*, (51), 9-10/2000, str.829-866.
- «Privatno vlasništvo u povijesnoj retrospektivi i u aktualnom trenutku», *Ekonomski pregled* (51), 1-2/2000. str.13-36.
- «Republika Hrvatska kao zemlja u tranziciji». U: Družić, G. i Sirotković J. (ur.), *Uvjeti i izgledi ekonomskog razvoja Hrvatske početkom 21.stoljeća* (Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 25. svibnja 2000.), Zagreb, HAZU, 2000. (Znanstveni skupovi , svezak 5), str.145-160.
- «Ekonomija i politika tranzicije : povijesna retrospektiva i aktualni trenutak», *Ekonomski pregled*, (50), 10/1999. str.1121-1149.

- «Ekonomska znanost i tranzicija», *Ekonomija/Economics*, (5), 4/1999. str.513-522.
- «Ekonomska politika u svjetlu ciljeva i faza razvoja», *Ekonomija/Economics*, (4), 3/1998., str.441-458.
- «Quo vadis Croatia – kuda ide Hrvatska: komparativni pristup». (Izlaganje na 5.jubilarnom skupu HDE, Opatija 20. i 21.studeni 1997. Koautor V.Veselica). U: *Gospodarska politika Hrvatske - Što i kako u 1998.godini*. Zagreb, Inženjerski biro, 1997. str.11-30. Objavljeno i u: *Ekonomski pregled*, (48), 12/1997. str.871-897.
- «Ekonomska politika ostvarivanja druge faze stabilizacijskog programa», *Ekonomija/Economics*, (3), 3/1996., str.537-555.
- «Ekonomska politika u tranziciji», *Ekonomija/Economics*, (2), 1/1996., str.177-193.
- «Makroekonomsko okruženje u svjetlu integriranja u Europsku uniju», *Ekonomski pregled*, (47), 3-4/1996. str.210-228.
- «Zemlje u tranziciji : komparativni pregled s posebnim osvrtom na Hrvatsku», *Ekonomski pregled*, (47), 5-6/1996. str.263-280.
- «Ekonomske dimenzije dezintegracije : s posebnim osvrtom na neke demografske, etničke i političke aspekte», *Ekonomski pregled*, (45), 3-4/1994, str.260-290.
- «O nekim konceptijskim i empirijskim problemima ekonomije i politike tranzicije», *Ekonomski pregled*, (45), 5-6/1994. str.331-358.
- «Ostvarivanje tranzicijskih procesa – problemi i perspektive», *Suvremeni ekonomski problemi* (HAZU), 1/1994. str.1-27.
- «Ekonomija i politika tranzicije i hrvatsko gospodarstvo u tranziciji», *Ekonomski pregled*, (44), 1-2/1993. str.37-54.
- «Ekonomija i politika tranzicije u svjetlu aktualnog trenutka i razvojne perspektive : komparativni pristup» (prilog na savjetovanju HDE, Opatija, 16.-18.prosinca 1993.), *Ekonomski pregled*, (44), 11-12/1993. str.840-850.
- «Ekonomija i politika tranzicije - dostignuća, problemi i perspektive», *Suvremeni ekonomski problemi*, br.1/1993. (HAZU, Zagreb)
- «Ekonomija i politika tranzicije u povijesnoj retrospektivi i u aktualnom trenutku», *Ekonomski pregled*, (43), 5-6/1992., str.351-389.
- «Ekonomija i politika tranzicije u svjetlu kontinuiteta reformskih opcija», *Suvremeni ekonomski problemi*, br.1/1992., HAZU i Informator, str. 35-65.
- «Gospodarstvo». U: *Hrvatska, zadanosti i usmjerenja*, Zagreb, HAZU, 1992. str.67-86
- «Ocjena momenta u povijesnoj retrospektivi i sadašnjoj fazi tranzicijskog razdoblja». U: *Ekonomija i politika tranzicijskog razdoblja u Republici Hrvatskoj* (Zbornik radova osamnaestog znanstvenog skupa «Susreti na dragom kamenu» 1992.) Pula, Fakultet ekonomije i turizma «Dr.Mijo Mirković» str.25-44.

- «Konceptija i strategija razvoja u svjetlu ekonomije i politike tranzicije», *Razvoj/Development*, (9), 1/1992. str. 9-17.
- «Ekonomska tranzicija u Centralnoj i Istočnoj Evropi», *Ekonomski pregled*, (42), 10-11-12/1991. str.611-622.
- «Pluralizacija vlasništva i razvijanje tržišne privrede», *Ekonomski pregled*, (42), 3-4/1991. str. 87-100.
- «Opća kriza socijalizma – krah boljševičke opcije», *Ekonomski pregled*, (41), 1-2-3/1990. str.3-24.
- «Socijalizam u reformi – jugoslavensko iskustvo». U: *Socijalizam u reformi: iskustvo i problemi jugoslavenske privredne reforme*, Zagreb, Ekonomski institut i Informator 1990. str.3-12
- «Reforma socijalizma u svjetlu jugoslavenskog iskustva «. U: *Problemi privrednog razvoja i privrednog sistema Jugoslavije*, svezak četvrti, Zagreb, Ekonomski institut i Globus, 1989. str. 39-62.
- «Neke naznake ocjene momenta razvitka i mogućeg scenarija ekonomske i razvojne politike u godinama 1989. i 1990.», *Ekonomski pregled*, (40), 3-4/1989. str.150-162.
- «Neka aktualna pitanja reforme u Jugoslaviji». U: *Perestrojka privrednog mehanizma u SSSR-u i karakteristike promjena u privrednom sistemu SFRJ* (Znanstveni skupovi, Svezak 1), Zagreb, JAZU, Zavod za ekonomska istraživanja, 1988. str.11-21.
- «Društveno vlasništvo i proširena reprodukcija», *Ekonomski pregled*, (39), 7-8/1988., str.281-310.
- «Razmišljanja na temu: kriza i njeni korijeni», *Ekonomski pregled*, (38), 9-10/1987. str.413-440.
- «Ekonomska kriza i ekonomska stabilizacija, otpori, problemi i perspektive u svjetlu idejnih kretanja», *Ekonomski pregled*, (38), 7-8/1987. str.371-385.
- «Financiranje proširene reprodukcije u uvjetima ekonomske stabilizacije», *Ekonomski pregled*, (38) 5-6/1987. str.241-254.
- «Proširena reprodukcija u sistemu socijalističkog samoupravljanja», *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*, (36), 3-4/1986. str.301-335.
- «Aktualni trenutak ostvarivanja ove etape Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije», *Ekonomski pregled*, (36), 1-2/1985. str.3-22.
- «Društveno vlasništvo i dohodovni odnosi». U: *Protivrečnosti društvene svojine*, Beograd-Ljubljana, IC Komunist – Jugoslavenski centar za teoriju i praksu samoupravljanja, 1985. str.508-525.
- «Idejno-teorijske osnove Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije», *Socijalizam* (Beograd), (27), 5/1984. str.645-673.

- «Ekonomska stabilizacija, privredni subjekti i uvjeti privređivanja», *Ekonomika udruženog rada*, 11-12/1983, str.644-652.
- «Neka pitanja ostvarivanja prve faze Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije», *Ekonomski pregled*, (34), 9-10/1983. str.351-365.
- «Polazne osnove dugoročnog programa ekonomske stabilizacije i kvalitet». U: *Kvalitet – uslov ostvarivanja dugoročnog programa stabilizacije privrede, XVI jugoslovensko savetovanje*, Beograd, Jugoslovenski savez organizacija za unapređivanje kvaliteta – JUSK, 1983. str.1-11.
- «Ekonomska stabilizacija i društveni odnosi», *Privreda i pravo*, 7-8/1982., str.15-25., također u *Poduzeće-banka* 5/1982., str.1-8.
- «Ekonomska stabilizacija i uvjeti privređivanja», *Poduzeće-banka*, 11-12/1982. str.1-9.
- «Razmišljanje o pristupu Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije», *Socijalizam*, 3/1982., str.371-394.
- «Sistem proširene društvene reprodukcije i ekonomska stabilizacija», *Ekonomski pregled*, (33), 3-4/1982., str. 103-115.
- «Društvena reprodukcija i društveni odnosi», *Ekonomski pregled*, (32), 9-10/1981., str. 403-420.
- «Društvena reprodukcija i stabilizacija», *Naše teme*, 4/1981., str.491-505.
- «Razmišljanja o momentu razvoja privrednog sistema», *Socijalizam*, 1/1980., str. 3-26.
- «Edvard Kardelj i razvoj sistema samoupravnog društvenog planiranja», *Ekonomski pregled*, (30), 3-4/1979. str.139-156.
- «Ekonomska efikasnost i društvena rentabilnost investicija u SFR Jugoslaviji u poslijeratnom periodu», *Ekonomski pregled*, (30), 1-2/1979., str.3-33.
- «Ocjena momenta i razvojne karakteristike u svjetlu rezolucije za 1980.», *Poduzeće-banka*, 8/1979., str.1-10.
- «Proširena reprodukcija i društveni odnosi», *Poduzeće-banka*, 8/1979., str.1-10.
- «O nekim problemima društvene reprodukcije», *Ekonomski pregled*, (29), 4-5/1978., str.417-440.
- «Aktualni problemi razvojne politike (u svjetlu ostvarivanja društvenog plana 1976.-1980.) u 1979.godini», *Poduzeće-banka*, 11/1978., str.1-13.
- «O nekim globalnim aspektima privrednih kretanja» (uvodno izlaganje na savjetovanju Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Jugoslavije 1977/78.), *Ekonomist*, 4/1977. str. 465.-477.
- «Mjesto i uloga Ekonomskog instituta – Zagreb u razvoju ekonomske misli u SR Hrvatskoj i SFR Jugoslaviji». U: *Problemi privrednog razvoja i privrednog sistema Jugoslavije*, Ekonomski institut, Zagreb i Informator, 1977., str.1-22.

- «Proširena reprodukcija i funkcija cilja u udruženom radu», *Socijalizam*, 7-8/1976. str.329-344.
- «Problemi inflacije u Jugoslaviji», (koautor M.Korošić), *Ekonomski pregled*, (26), 5-6/1975. str.241-250.
- «Neki okvirni elementi daljeg razvoja sistema proširene reprodukcije i sistema planiranja na samoupravnim osnovama». U: *Zbornik elaborata, referata i rasprava sa savjetovanja o izgrađivanju samoupravnog sistema planiranja i postupku izrade planova razvoja za razdoblje 1976.-1980.godine*, Zagreb, Republički zavod za planiranje SRH, 1974., str.94-126.
- «Odnos privrednog sistema i društveno-ekonomskog razvitka u samoupravnom društvu», (koautor M.Sekulić), *Ekonomski pregled*, (25), 5-7/1974., str.333-352.
- «Sistem proširene reprodukcije, razvojna politika i planiranje u svjetlu ustavne reforme», *Poduzeće-banka*, 1/1974., str.11-20.
- «Neki aspekti problema daljeg razvoja jugoslavenskog privrednog sistema na samoupravnim osnovama» (koautor R.Lang), *Ekonomski pregled*, (24), 5-6/1973. str.177-210.
- «Neki problemi i dileme razvoja socijalističkog, samoupravnog tržišno-planskog privrednog sistema», (uvodno izlaganje na savjetovanju SEJ 18.-19.X 1970. u Ohridu), *Ekonomist*, 1/1971., str.65-76.
- «Neki problemi razvoja privrednog sistema u svjetlu prihvaćenih ustavnih promjena». U: *Ustavne promjene i udruženi rad*, Ekonomski institut, Zagreb 1971. str.107-118.
- «Sistem proširene reprodukcije u samoupravnom društvu», *Ekonomist*, 3-4/1971., str.581-596
- «Tri aspekta razvojne politike u društvenom planu 1971.-1975.», *Ekonomist*, 2-3/1970., str. 315-334.
- «Investiciona politika u periodu provođenja društveno-ekonomske reforme», *Finansije*, (Beograd), 9-10/1970.
- «Neki makroekonomski aspekti problema daljeg razvoja sistema proširene reprodukcije», *Ekonomski pregled*, (21), 10-11/1970. str.585-605.
- «Demografske investicije i ekonomski razvoj», *Ekonomske studije* (Ekonomski institut, Zagreb), 7/1970. str.87-128.
- «Investiciona politika i sistem proširene reprodukcije», *Ekonomist*, 3/1969. str.843-862.
- «Ekonomska nauka i privredni razvoj Jugoslavije», *Ekonomski pregled*, (17), 10/1966. str. 582-599.

- «Makroekonomski aspekti analize investicija u fiksne fondove Jugoslavije 1947.-1963.», *Ekonomski pregled*, (26), 9-10/1965., str. 661-679.
- «Razvojni problemi i ocjena momenta razvoja jugoslavenske privrede», *Ekonomski pregled*, (16), 2-3/1965. kontr str.
- «Investicije i fiksni fondovi», *Finansije* (Beograd), 1-2/1964.
- «O problemu izbora proizvodnih i investicionih varijanti u sedmogodišnjem planu», (koautor V.Medenica), *Ekonomist*, 3-4/1963., str.573-583.
- «Investicije i akumulacija», *Finansije* (Beograd), 6-7/1962.
- «Makroekonomski aspekti analize investicija na području NR Hrvatske», *Ekonomski pregled*, (13), 2-3/1962., str.107-126.
- «Tri modela privrednih kretanja s obzirom na tendencije u procesu investiranja», *Ekonomski pregled*, (13), 1/1962., str.1-20.
- «Investicije kao instrument ekonomske analize i planiranja», *Finansije* (Beograd), 7-8/1961.
- «Neki aspekti problema analize i planiranja investicija», II dio, matematske razrade, (koautor F.Dimnić), Zavod za planiranje NRH, Zagreb, *Metodološki materijali*, ser.B., 7/1961.
- «Neki aspekti problema demografskih investicija», *Ekonomski pregled*, (11), 4/1960., str.222-249.
- «Neki aspekti problema amortizacije u uvjetima gospodarskog rasta», *Ekonomski pregled*, (10), 6/1959., str.379-418.
- «Neki aspekti problema analize investicija na području Jugoslavije u poslijeratnom periodu», *Ekonomski pregled*, (10), 10/1959. str.653-703.
- «Neki aspekti problema procjene i mjerenja amortizacije za makroekonomske svrhe», *Ekonomski pregled*, (10), 4/1959., str.249-265.
- «Investicije u Narodnoj republici Hrvatskoj 1947.-1955.», *Ekonomski pregled*, (8), 7/1957., str.551-573.
- «Razvoj, problemi i perspektive industrije cementa Dalmacije u sklopu jugoslavenske cementne industrije», *Ekonomski pregled*, (8), 4/1957., str.231-253.
- «Investicije na području srednje i sjeverne Dalmacije 1947.-1956.», *Ekonomski pregled*, (7), 12/1956.
- «Jedan aspekt problema produktivnosti rada u industriji cementa FNRJ», *Ekonomski pregled*, (7), 8-9/1956., str.626-643.
- «Problemi privrednog razvoja srednje i sjeverne Dalmacije i dijela zapadne Bosne», (koautor), Ekonomski institut, Zagreb, 1956.
- «Razvitak i problem proizvodnje i potrošnje ugljena u Dalmaciji», *Ekonomski pregled*, (7), 6/1956., str.432-448.

- «Razvitak i problemi građevinske industrije NRH», *Ekonomski pregled*, (4), 9/1953. str.354-363.
- «Prilog pitanju izračunavanja prosječne vrijednosne veličine utroška investicionih sredstava za jedno radno mjesto u industriji», *Ekonomski pregled*, (3), 3/1952.
- «Neki problemi grada Zadra i Ravnih Kotara», *Ekonomski pregled*, (3), 5/1952.